

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
The Impact of European Expressionism Art Movement on the
Architecture of Administrative-Service Buildings in Iran during the
Pahlavi Era
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

تبیین تأثیر جریان هنری اکسپرسیونیسم اروپا بر معماری بناهای اداری-خدماتی ایران (با تأکید بر دوره پهلوی)*

پریچهر معافی غفاری^۱، سیمون آیوازیان^{۲*}، شیدا خوانساری^۳

۱. پژوهشگر دکتری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

۲. گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

۳. گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۴

چکیده

بیان مسئله: جریان‌های هنری و معماری به عنوان دو مقوله همسان به‌طور مستمر در طول تاریخ با هم همگام بوده و بر یکدیگر تأثیر گذاشته‌اند. در پی شکل‌گیری جریان‌های هنری از اواسط سده ۱۹ م. در اروپا و آمریکا آثار پدیدار شده و مکتب‌های فکری مرتبط با آنها سبب ایجاد تحولات شگرف در هنرها از جمله معماری از دهه ۱۹۴۰ به بعد در ایران شده است. احتمالاً شاخص‌ترین جریان‌های هنری که اثرات آن بناهای دوران معاصر را برجسته کرده است، تأثیر جریان هنری اکسپرسیونیسم بر معماری دوره پهلوی بوده است؛ عصری که معماری و هنرهای نوین در یک راستا بوده‌اند. قاعدتاً تأثیرگرفتن معماری معاصر ایران از هنرهای نوظهور نشانگر ضرورت این مطالعه است.

هدف پژوهش: هدف از این پژوهش، بررسی نقش جریان هنری اکسپرسیونیسم در معماری معاصر ایران و شناسایی الگوهای معماری اکسپرسیونیسم و بازایی آنها در بناهای اداری-خدماتی ایران است.

روش پژوهش: پس از بررسی میدانی، نمونه‌هایی موردی انتخاب و سپس با ابزار مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی اسناد به روش تاریخی-تفسیری، به بررسی و تأثیر جریان هنری اکسپرسیونیسم بر معماری معاصر ایران در دوره پهلوی پرداخته شد و یافته‌های این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی ارائه شد.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از پژوهش نشان داد مؤلفه‌های سبک اکسپرسیونیسم در هر سه بعد عینی، عملکردی و کالبدی در بناهای اداری-خدماتی دوره پهلوی قابل مشاهده است و ظهور مؤلفه‌های عینی، نسبت به دو مؤلفه دیگر شاخص‌تر بوده است. پارامترهای پرکاربرد این سبک معماری در بناهای اداری-خدماتی ایران عبارت‌اند از: پلان‌های ساده و اغلب کشیده در امتداد بنا، ترکیب‌بندی متقارن نما، سقف شیروانی، فرم ایوان‌ها، تقسیم‌بندی عمودی نما، ریتم مشخص نما با پنجره‌های مستطیل‌شکل و کشیده و طارمی‌های تزئینی.

واژگان کلیدی: جریان هنری اکسپرسیونیسم اروپا، بناهای اداری-خدماتی ایران، معماری معاصر ایران (دوره پهلوی)، معماری اکسپرسیونیسم.

* مشاوره دکتر «شیدا خوانساری» در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین در حال انجام است.
** نویسنده مسئول: ayvasimon@yahoo.com: ۰۹۱۲۶۰۷۳۱۷۳

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «پریچهر معافی غفاری» با عنوان «بررسی و تحلیل تأثیر جریان‌های فکری هنری نوگرا در معماری معاصر ایران (دوره پهلوی)» است که به راهنمایی دکتر «سیمون آیوازیان» و

مقدمه و بیان مسئله

برای درک چگونگی این رابطه، به بررسی بستر تاریخی و تبیین جریان‌های هنری از جمله جریان اثرگذار اکسپرسیونیسم روی شکل‌گیری بناهای اداری-خدماتی دوره پهلوی می‌پردازد. روش پژوهش، در بعد بازشناسی بستر تاریخی (که بر روی معماری اثرگذار است)، تفسیری-تاریخی و در بعد موضوعات معماری مربوط به بناهای اداری-خدماتی به صورت توصیفی و تحلیلی است. پژوهش تفسیری-تاریخی شامل گردآوری نظام‌مند اطلاعات و ارزیابی منتقدانه داده‌های برگرفته از رویدادهای گذشته است (طیبی، ملکی و دلگشایی، ۱۳۹۵، ۲۲۶).

در این نوع پژوهش، پژوهشگر بر آن است که از طریق جمع‌آوری اطلاعات، ارزشیابی و بررسی صحت و سقم این اطلاعات، و ترکیب دلایل مستدل و تجزیه و تحلیل آنها، حقایق گذشته را به صورتی منظم و عینی ارائه کند و نتایج پژوهش قابل دفاعی را در خصوص فرض یا فرض‌های ویژه پژوهش استنتاج کند (نادری و سیف‌نراقی، ۱۳۸۵، ۶۶)؛ بنابراین اطلاعات تاریخی از منابع دست اول و دوم استخراج و تحلیل شده‌اند. به منظور حصول اطلاعات مرتبط با نمونه‌های موردی، مشاهداتی میدانی انجام شده و هم‌زمان، با بررسی اسناد با ابزار کتابخانه‌ای، نحوه اثرگذاری متغیرها مورد تحلیل قرار گرفته است. تمرکز پژوهش در دوره پهلوی است و نمونه‌ها از میان بناهای اداری-خدماتی دوره مربوطه انتخاب شده‌اند. در مدل ارائه‌شده در تصویر ۱، مراحل تحقیق و ابزار دستیابی به اطلاعات مشخص شده است.

پیشینه تحقیق

از آنجاکه تحقیقی تخصصی در زمینه جریان‌های هنری در معماری صورت نگرفته است، پیشینه پژوهش مبسوطی یافت نشد و از این حیث پژوهش حاضر بدیع است؛ اما برای دستیابی به مبانی نظری مورد نیاز، منابعی که به بررسی جریان‌های هنری اروپا و ورود آن به ایران در دوره پهلوی و تحول معماری در آن دوره پرداخته‌اند، به شرح جدول ۱ ارائه می‌شوند. هر کدام از این منابع، به عنوان مبنایی برای مطالعات حوزه مربوطه، به روند تحلیل داده‌ها کمک می‌کند و آن‌ها را مستند می‌سازد.

مبانی نظری

• اکسپرسیونیست

در تاریخ هنر تحولات هنری اوایل قرن بیستم را عموماً «اکسپرسیونیست» نامیده‌اند. ولی اگر بخواهیم به طور دقیق زمان آن را مشخص کنیم، می‌توان بین سال‌های ۱۹۱۰ و ۱۹۲۵ م. را دوران آغاز و افول این جنبش نامید (بانی مسعود، ۱۳۹۰، ۲۴۱). در آغاز قرن بیستم،

آغاز جریان‌های هنری در اروپا در منابع مختلف با اندکی تفاوت تعریف شده است: بعضی ۱۸۵۰ تا ۱۹۵۰ و تعدادی ۱۸۶۰ تا ۱۹۶۰ یا ۱۹۷۰، منابعی، ربع آخر سده نوزدهم تا ربع آخر سده بیستم، منابع اندکی هم ۱۸۹۰ تا ۱۹۹۰ را به این عنوان می‌شناسند (افشار مهاجر، ۱۳۹۱، ۱۶). هربرت رید سه مسیر اصلی در کل جریان‌های هنری را مطرح می‌نماید، او گمان می‌کند که نه فقط سه شیوه رئالیسم^۱، ایده‌آلیسم^۲ و اکسپرسیونیسم^۳ در هنر وجود دارد بلکه بقیه سبک‌ها و گرایش‌ها می‌تواند به نوعی در داخل هر یک از این سه شیوه، قرار گیرد (محمدزاده تیتکانلو، ۱۳۷۸، ۱۳). پیش از آغاز جنگ جهانی اول، که از سال ۱۹۱۴ تا ۱۹۱۸ م. به طول انجامید نخستین جنبش‌های هنر مدرن پس از امپرسیونیسم^۴ یعنی فوویسم^۵، اکسپرسیونیسم و کوبیسم^۶، رخ نمودند (پاکباز، ۱۳۷۹، ۵۲۶). اکسپرسیونیسم نه تنها یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین جریان‌ها در جوامع امروزی به شمار می‌رود، بلکه یک جنبش جهانی است که زمینه‌های مختلفی چون ادبیات، فلسفه، علوم اجتماعی و سیاسی، معماری، موسیقی، نقاشی و سینما را دربرمی‌گیرد. ریشه‌های اکسپرسیونیسم را به نوعی می‌توان آلمانی دانست که بعدها به سرعت به عنوان جایگزینی برای امپرسیونیسم و ناتورالیسم^۷ در دیگر شهرهای مهم اروپا گسترش یافت و بعد از جنگ جهانی اول محبوبیت نیز پیدا کرد (Kennedy, 2015, 6). نکته‌ای که در اکسپرسیونیسم حائز اهمیت است حضور آن در ایران در هم‌زمانی با درخشش جهانی آن است. بنابراین شناخت نحوه تأثیرگذاری جریان‌های هنری اکسپرسیونیست بر معماری معاصر ایران از اهداف این پژوهش است تا به این سؤالات پاسخ داده شود که آیا جریان هنری اکسپرسیونیست بر تغییرات ساختاری کالبدی و فضایی معماری بناهای اداری-خدماتی در دوره پهلوی اثرگذار بوده است؟ معماری الهام‌گرفته از اکسپرسیونیست دارای چه ماهیت، ساختار و سبکی است و در کدام یک از بناهای اداری-خدماتی ایران قابل مشاهده است؟ بنابراین در این راستا، به بررسی و تجزیه و تحلیل بناهای ساخته‌شده و نزدیک به سبک اکسپرسیونیسم پرداخته خواهد شد تا درعین شناسایی الگوهای تأثیرگذار بر معماری ایران به واسطه معماری اکسپرسیونیسم، تفکرات و جریاناتی که معماری معاصر ایران را نیز در این راستا تغییر داده‌اند، شناسایی شوند.

روش پژوهش

این پژوهش در پی یافتن رابطه‌ای منطقی میان متغیر مستقل یعنی «جریان هنری اکسپرسیونیسم اروپا» و متغیر وابسته یعنی «بناهای اداری-خدماتی ایران» در عصر پهلوی است؛ لذا

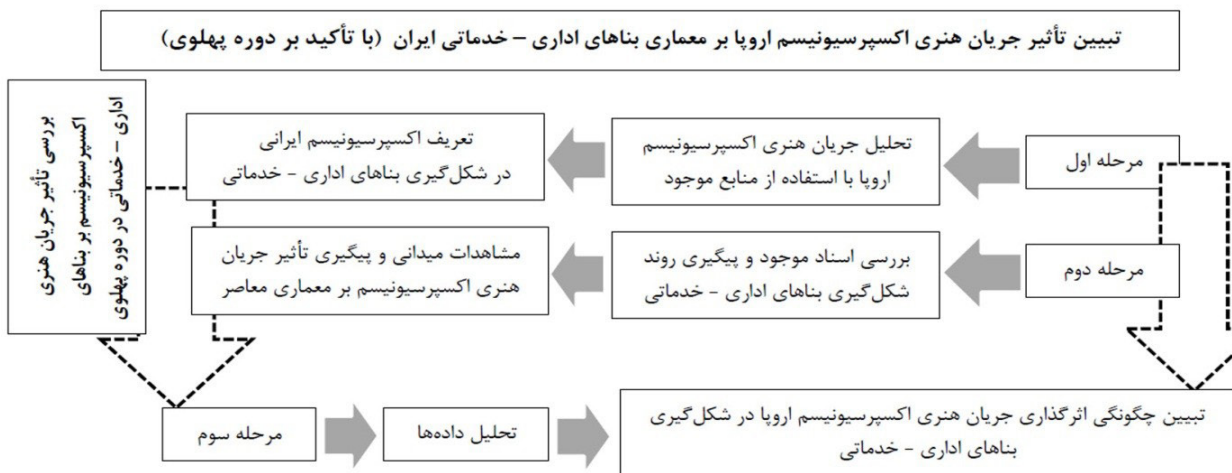
فریدریش نیچه^۹ است، به خصوص در اثر معروف و تأثیرگذار او با عنوان «چنین گفت زرتشت» (۸۵-۱۸۸۳ م.) که مبانی فلسفی اکسپرسیونیسم را تشکیل داد. نفی تاریخ و نفی وضعیت موجود، اعتقاد به اصالت فرد، تقدس ادراک حسی، و بالاخره آفرینش و خلاقیت به عنوان تظاهر الهامات متعالی، همگی موضوعاتی بودند که مبانی فلسفی این جنبش را تشکیل می‌دادند. از این رو زیبایی‌شناسی هنر اکسپرسیونیسم را می‌توان در تحولات و شرایط اجتماعی اروپایی که به جنگ جهانی اول می‌انجامید ملاحظه نمود (بانی مسعود، ۱۳۹۰، ۲۴۱).

با آغاز دوره حکومت پهلوی، جریان‌های جدید سیاسی، اجتماعی و فرهنگی پدید آمد که نقاشی ایران نیز متأثر از همین جریان‌ها بود. در حیطه فرهنگی می‌توان به تأسیس دانشکده هنرهای زیبای تهران (۱۳۱۹)، گشایش نگارخانه‌ها نظیر تالار ایران (۱۳۴۳)، نشریه خروس جنگی (۱۳۲۸)، اعزام فارغ‌التحصیلان دانشکده هنر به کشورهای اروپایی و آشنایی آنان با مکتب‌های هنری مدرن همچون امپرسیونیسم، کوبیسم و اکسپرسیونیسم؛ و بازگشت آنان به ایران و فعالیتشان در زمینه نقاشی و هنرهای تجسمی که همگی این فعالیت‌ها باعث پیدایی جنبش «نوگرا» در نقاشی معاصر ایران شد (جهانگل، ۱۳۸۰، ۲۱).

از لحاظ روان‌شناسی، هواداران این سبک علاقه زیادی به تصویرکردن انزوای انسان، داشتند؛ انزوایی که به واسطه همراه شدن با جامعه مدرن شکل گرفته بود و این حس انزواطلبی در رویارویی دنیای قدیم اروپا با دنیای جدید آمریکا نمود بیشتری از خود نشان می‌داد؛ اکسپرسیونیسم در واقع بر بیان احساس و نگاه درونی هنرمند تأکید بسیار دارد، خطوط شکسته و شکل‌ها و رنگ‌های غلوشده؛ بزرگ‌نمایی

نهضت بزرگی بر ضد رئالیسم و امپرسیونیسم پا گرفت که آرام آرام مکتب اکسپرسیونیسم از دل آن بیرون آمد. معروف است که واژه اکسپرسیونیسم برای اولین بار در تعریف برخی از نقاشی‌های «گوست اروه»^۸ به کار رفته است. اکسپرسیونیسم جنبشی در هنر و ادبیات بود که بین سال‌های ۱۹۰۳ تا ۱۹۳۳ م. نخست در آلمان شکوفا شد. هدف اصلی این مکتب نمایش درونی بشر، به ویژه عواطفی چون ترس، نفرت، عشق و اضطراب بود. هنر اکسپرسیونیستی هنری است که یک فشار یا ضرورت درونی را آزاد کند. این فشار بر اثر عاطفه یا احساس ایجاد می‌شود. آزاد شدن نیروهای روانی به این صورت ممکن است به حرکات تندی منجر شود و ظواهر امور طبیعی را چنان دیگرگون کند که زشت به نظر می‌رسد. در فرهنگ اصطلاحات ادبی: اکسپرسیونیسم روشی است که جهان را بیشتر از طریق عواطف و احساسات می‌نگرد، به عبارت دیگر کوشش هنرمند در نمایش دادن و بیان حقایقی است که بر حسب احساسات و تأثیرات شخصی خود درک کرده است (داد، ۱۳۷۱، ۵۰).

اکسپرسیونیسم ناشی از یک واکنش دو جانبه بود. یکی جنبه روانشناختی داشت: یعنی ترس و طرد ناشی از تحولات بعد از جنگ جهانی اول. دومین واکنش معطوف به جنبه فرهنگی بود: هنر پس از طرد و رهاکردن عناصر روایی دوران امپرسیونیسم که بازتاب فضایی از تأثیرات حسی بود، اکنون در پی آن برآمده بود که به عمیق‌ترین احساس‌های هنرمند بی‌واسطه ببخشد؛ زیرا که در اکسپرسیونیسم تجربه درونی و ذهنی اهمیت دارد، نه تجربه حسی. مبانی نظری این جنبش شدیداً وامدار اندیشه‌ها و گزین‌گویی‌های فیلسوف معروف آلمانی

تصویر ۱. مراحل انجام پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

جدول ۱. پیشینه پژوهشی تحقیق. مأخذ: نگارندگان.

بعد	عنوان و تاریخ پژوهش	نویسنده	موارد مطروحه
معماری دوره پهلوی اول و دوم	معماری ایران در عصر پهلوی (۱۳۵۵)	پرویز رجبی	ارائه مختصری از معماری سنتی و شرح مفصل‌تری پیرامون معماری عصر پهلوی در سه سطح معماری ۱. دولتی، ۲. معماری دولتمندان و ۳. معماری بی‌دولتان.
	نگاهی کوتاه به شیوه‌ها و گرایش‌های معماری در تهران (۱۳۷۶)	بهرز پاكدامن	ارتباط نزدیک ایران با آلمان در دوره رضاشاهی و همچنین بازگشت فارغ‌التحصیلان ایرانی از آن کشور، باعث شد که بسیاری از ساختمان‌های دولتی به شیوه‌ای ساخته شود که آن روزها در آلمان گسترش یافته بود.
	سبک شناسی آرت-نوو در معماری ایران (۱۳۸۷)	سعید حقیر	معماری پهلوی اول به چهار بخش عمده آرت دکو، اکسپرسیونیسم، خردگرایی پره - مدرن و نئوکلاسیسم خردگرا تقسیم می‌شود.
	میراث معماری مدرن ایران (۱۳۹۰)	اسکندر مختاری طالقانی	تلفیق معماری اقتدارگرای اروپایی با عناصر معماری ایرانی را بررسی می‌کند.
	معماری دوره پهلوی اول، دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست‌ساله معاصر ایران ۱۳۲۰-۱۲۹۹ (۱۳۹۳)	مصطفی کیانی	سبک‌های دوره پهلوی اول را به سه سبک: معماری سنتی و باستانی و مدرن تقسیم می‌کند و سبک معماری مدرن را متأثر از شیوه معماری اکسپرسیونیست اروپا می‌داند.
۴- بیان‌های فکری	معماری معاصر ایران (۱۳۸۸)	امیر بانی مسعود	بررسی معماری دوره قاجار، پهلوی اول، دوم و پس از انقلاب اسلامی، همراه با ذکر حوادث تاریخی-اجتماعی مرتبط با اندیشه‌های جدید.
	تحلیلی بر معماری معاصر ایران (۱۳۹۵)	حمیدرضا انصاری	نحوه مواجهه روشنفکران با تمدن غرب و تأثیر معماری اروپایی بر معماری بناهای حکومتی و حتی بر نقوش و تزیینات در دوره پهلوی.
	روبارویی سنت و مدرنیته در ایران معاصر (۱۳۸۰)	رامین جهاننگلو	بخشی از تاریخ مدرنیسم در ایران در قالب جریان‌های مختلف فکری و هنری و ادبی در بستر تحولات اجتماعی و تاریخی، از نقطه شروع تا جایگاه امروز تحلیل شده و سیر تحولات و فرازونشیب هر جریان با ذکر آثار برجسته و مشاهیر هر حوزه به بحث گذاشته شده است.
۴- بیان‌های هنری	شرح جریان‌های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر (۱۳۸۵)	سید محسن حبیبی	نظریه‌ها و جریان‌های فکری در حوزه معماری و شهرسازی ایران از اواخر دوره ناصرالدین شاه تا سال ۱۳۸۳ را دسته‌بندی و بررسی کرده است.
	مفهوم سبک اکسپرسیونیسم (۱۳۷۸)	حمیده محمدزاده تیتکانلو	به بررسی بیان ایرانی شیوه اکسپرسیونیسم در معماری و شهرسازی سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۱۰ می‌پردازد.
	هنرمند ایرانی و مدرنیسم (۱۳۹۱)	کامران افشار مهاجر	شکل‌گیری مدرنیسم در اروپا و چگونگی ورود آن به ایران و تأثیر آن بر هنرمند ایرانی در حوزه‌های مختلف هنری (ادبیات، سینما، نقاشی)
	نظریه مدرنیته در معماری (۱۳۹۵)	حامد کامل‌نیا، سعید حقیر	جریان اول روشنگری (جنبش رمانتیسیسم) و جریان دوم روشنگری (رنالیسیسم) و امپرسیونیسم) و تأثیر آن بر معماری قرن بیستم.

احساسات در این سبک علت اصلی تأثیرگذاری شدید حسی آنها می‌باشد (میرصادقی، ۱۳۸۵، ۳۱).

اگر به گفته چارلز جنکز پایان معماری مدرن ۱۹۷۲ م. در نظر گرفته شود، حدوداً ۵۰ سال طول کشید تا مفاهیم پست‌مدرن به معماری کشورهای غربی وارد شود و در ایران این دوران مصادف با حکومت محمدرضاشاه است. شروع معماری نو در ایران را می‌توان از شروع دوره پهلوی به حساب آورد به طوری که ساختمان‌هایی که تا سال ۱۳۲۰ در ایران ساخته شدند معرف بروز نخستین تغییر و تحولات معماری در ایران به شمار می‌آیند (باور، ۱۳۸۸، ۵۹).

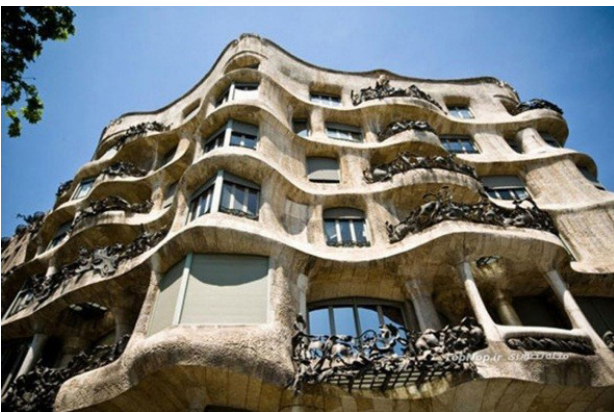
• اکسپرسیونیسم در معماری معاصر ایران
جنبش هنری آر-نوو (= هنر نو) طی دهه آخر قرن نوزدهم و دهه اول قرن بیستم (۱۹۱۰-۱۸۹۰ م.) رونق گرفت. این جنبش تمام جنبه‌های هنر طراحی یعنی معماری، نقاشی، گرافیک و طراحی صنعتی را در برمی‌گرفت. ریشه‌های سبک اکسپرسیونیسم در معماری را می‌توان در جنبش‌های «صنایع و حرف»^۱، «ورک‌بوند»^۲، و «آر-نوو» جست. در این راستا کارهای «برونو تاوت»^۳ در جنبش ورک‌بوند به خصوص طرح بنای «پایون شیشه‌ای»^۴، و بناهای اجراشده آنتونی گائودی در جنبش آر-نوو، قرابت و همخوانی خاصی

نازیسم، شیوه‌ای از معماری «اکسپرسیونیسم» پدید آمد که بیشتر پیامی «ایدئولوژیک» و «آرمانی» داشت (تصویر ۲). بسیاری از نمونه‌های معماری «اکسپرسیونیسم» در این دو دهه به صورتی نمادین بیانگر «قدرت» یا «دیگر ارزش‌ها» و «آرمان‌های» نظام‌های جدید حکومتی شدند (کامل‌نیا و حقیر ۱۳۹۵، ۳۷۱).

شیوه معماری اکسپرسیونیسم ایده‌آلیستی که تأکید بر «ملی‌گرایی» و «قوم‌گرایی» داشته و یک هویت جدید ملی را بیان می‌کرد، در اروپا تحت عنوان «رمانتی‌سیسم ملی» شناخته شده است. در این شیوه، استفاده از اصول «سبک‌های احیایی» اما با تأکید بیشتر بر جنبه‌های نمادین بنا، از اهمیت بسیاری برخوردار بود. به این ترتیب با وجود آنکه اکسپرسیونیسم ایده‌آلیستی در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ م. دارای تفاوت‌های ماهوی نسبت به شیوه اکسپرسیونیسم فرمالیستی دهه ۱۹۱۰ م. بود (تصویر ۳)، اما از آنجاکه شیوه مذکور نیز دارای پیام و بیانی خاص بود، با همین نام شناسایی شده، اگرچه نام «رمانتی‌سیسم ملی» را نیز به دنبال خود می‌کشد. (کامل‌نیا و حقیر، ۱۳۹۵، ۳۷۲).

تصویر ۲. مرکز فرماندهی هیتلر، برلین، اثر اشپیر، اکسپرسیونیسم ایده‌آلیستی. مأخذ: www.historiasztuki.com

تصویر ۳. کاساباتلو، بارسلونا، اثر آنتونیو گائودی، اکسپرسیونیسم فرمالیستی. مأخذ: www.Arch.projects.com

با مفاهیم و اندیشه‌های بیان‌شده هنرمندان اکسپرسیونیسم دارند (بانی مسعود، ۱۳۹۰، ۲۴۱ و ۲۳۲).

واژه اکسپرسیونیسم در معماری به معنای اطلاق می‌شود که بین سال‌های ۱۹۱۰ تا ۱۹۲۵ م. در سرزمین‌های سلفی مشغول به کار بودند، که ویژگی اصلی آن در تضاد بودن با هنر التقاطی قرن نوزدهم و خردورزی کارکردگرایی رایج آن سال‌ها بود (دمارتینی و پرینا، ۱۳۹۲، ۳۲۶). تحولات سیاسی، اقتصادی و هنری زمینه‌ای بود برای جلوه‌های اولیه معماری اکسپرسیونیستی، به ویژه در آلمان، جایی که ویژگی‌های آرمان‌گرایانه اکسپرسیونیسم با یک جامعه هنری چپ‌گرا، شدت بیشتری داشت و مشتاقانه به دنبال پاسخی به آشفتگی‌های در طول و بعد از وقایع جنگ جهانی اول بود (Sharp, 1966, 9).

گویش معماری اکسپرسیونیستی در رواج فرم‌های برگرفته از طبیعت مانند فرم‌های مارپیچ و خمیده و نیز ارزش‌های بصری مصالحی مانند آجر و شیشه به‌خصوص در سطوح خارجی بنا تأثیر بسزایی داشت. همچنین در بین معمارانی که سبک کاری‌شان به اکسپرسیونیسم نسبت داده می‌شود، شاید «آنتونی گائودی»^{۱۴} را بتوان تأثیرگذارترین آنها دانست. ساختمان‌های «گائودی» را می‌توان به نوعی پیشگام مضامین اکسپرسیونیستی در معماری دانست. طرح‌های «گائودی» ضمن بیان طرح‌های پیچیده دارای بار معنایی پرشور و خیال‌انگیز است و سبکی شبیه به شمایل‌نگاری ارائه می‌دهد که هم واقع‌گرایانه است و هم استعاری (کریپا، ۱۳۸۷، ۱۳؛ دمارتینی و پرینا، ۱۳۹۲، ۲۹۲).

آثار گائودی هم سنت‌گرا و هم مدرن است. لذا مفاهیم بنیادی ساختمان‌های او را می‌توان در کاتالونیا، معماری قرون وسطا، تزیینات معماری اسلامی، طرح‌ها و اندیشه‌های بیان‌شده «ویوله - لو - دوک»^{۱۵}، مصالح مدرن انقلاب صنعتی و فرم‌های طبیعی جست (بانی مسعود، ۱۳۹۰، ۲۳۶). از مهم‌ترین معماران اکسپرسیونیسم آلمان می‌توان از «اریش مندلزون»^{۱۶} نام برد. مندلزون در طرح «برج آینشتاین»^{۱۷} در «پوتسدام»^{۱۸} وفاداری خود را به جنبش اکسپرسیونیسم به اثبات رساند (همان، ۲۴۱).

«اکسپرسیونیسم» به دنبال «بیان» یک مطلب یا مطالبی است که ارزش‌های مخفی در یک اثر را نمایان می‌کند، بنابراین اولین نکته‌ای که در رابطه با این شیوه به ذهن می‌رسد آن است که «فرم» در آن نقش اساسی و بنیادی را بازی می‌کند. بدین لحاظ می‌توان اولین شیوه مستقل شده از «اکسپرسیونیسم» را «اکسپرسیونیسم فرمالیستی» نامید و این‌گونه است که همه آثار گائودی را می‌توان در این زمره به حساب آورد. در ادامه همین شیوه در دو دهه ۱۹۳۰ و ۱۹۲۰ تحت تأثیر حکومت‌های سوسیالیسم، فاشیسم و

حقیق در مقاله‌ای تحت عنوان «سبک‌شناسی آرت نوو در معماری معاصر ایران» چنین شرح می‌دهد: سبکی در تاریخ هنرهای تجسمی به نام سبک اکسپرسیونیسم شناخته شده است که در این شیوه معمار با به‌کارگیری و ترکیب احجام و عناصر، به نحوی بدیع به بیانی مجرد از ارزش‌های مستتر در آن می‌پردازد. به همین دلیل از لغت اکسپرسیونیسم و یا بیان‌گرایی برای نامیدن این شیوه استفاده شده است. اکسپرسیونیسم به دنبال «بیان» یک مطلب و یا مطالبی است که حاوی ارزش‌های مخفی در یک پدیده، اثر و یا جامعه باشد (حقیق، ۱۳۸۷، ۶۵). در دوره پهلوی اول سبک اکسپرسیونیسم خصوصاً در تک‌بناها مشاهده می‌شود، که در دو شیوه آرمان‌گرایی و فرمالیستی قابل مطالعه است.

- شیوه اول: اکسپرسیونیسم ایده‌آلیستی

در معماری این دوران، سبک اکسپرسیونیسم آن هم شیوه‌ای که به ایده‌آل‌های زمان خود توجه کند، با توجه به روحیه ملی‌گرایی افراطی این دوران شیوه‌ای مقبول به نظر می‌رسید، شیوه‌ای که قادر بود بیان‌کننده احساسات ملی هیئت حاکمه و حتی ایرانیان آن زمان باشد. از طرفی برخورد با این شیوه در ایران با همان خصلت چندگانگی این دوران توأم شد و ترکیب و تفکیکی عجیب را در بناهای شاخص این دوران ایجاد کرد. به گونه‌ای که از یک سو این بناها به شدت قابل تفکیک از یکدیگرند و از سوی دیگر به نوعی ترکیب دست یافته‌اند که تفکیک آنها در بازشناسی سبکی، بسیار دشوار می‌نماید. بدین معنا که در برخی از موارد تفکیک میان چندگانگی‌های اکسپرسیونیستی موجود در یک اثر به شدت منتقد را دچار اشکال می‌کند (همان، ۶۸-۶۷). اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی این دوره، به شاخه‌های درونی قابل تفکیک است: الف) رمانتیسم^{۱۶} ملی اروپایی و ب) رمانتیسم ملی ایرانی.

الف) رمانتیسم ملی اروپایی: ارتباط نزدیک ایران با آلمان در دوره - رضاشاه و بحث داغ برتری نژاد آریایی، فعالیت گروه‌های مهندسی آلمانی در ایران آن زمان و همچنین

همچنین مصطفی کیانی (۱۳۹۳) در کتاب «معماری دوره پهلوی اول» با تکیه بر مستندات مختلف به سبک‌شناسی این دوره پرداخته و ریشه‌های شکل‌گیری آثار دوران پهلوی را در جست‌وجو و بررسی تأثیرات باستان‌شناسی، باستان‌گرایی، نظام‌گرایی، عملکردهای جدید، مدرن‌گرایی و شهرسازی جدید می‌داند و سبک‌های دوره پهلوی اول را به سه سبک: معماری سنتی، باستانی و مدرن تقسیم می‌کند (جدول ۲) و سبک معماری مدرن را متأثر از شیوه معماری اکسپرسیونیست اروپا می‌داند.

وی سبک معماری مدرن را به دو دسته تقسیم می‌کند: در شیوه نخست بیان اکسپرسیونیستی اروپا به شکل آرمان‌گرایانه مورد نظر معماران واجد این سبک است. «تقارن شدید یا تمرکز و خودنمایی بنا در وسط آن، به‌کارگیری ستون‌های متعدد و بلند به ویژه در محل ورودی آن و نمای ریتمیک با ارتفاع یکسان در طول بنا با ظاهری باشکوه، مرتفع و ایجاد احساس سنگینی، قدرتمند و متوازن را بیان می‌کند. ساختمان راه‌آهن تهران، مجموعه پنج دانشکده اولیه دانشگاه تهران، بنای دادگستری تهران، ساختمان سینگر در خیابان سعدی و بهداری سابق در میدان ارگ نمونه‌های روشن این نگرش است.» «در گروه دوم این سبک تقارن کاهش یافته و در بعضی از موارد عدم تقارن، همراه با تزئینات و فرم‌های دکوراتیو بیشتر و استفاده معمارانه و حساب‌شده در نبش‌ها که عموماً دارای شکل منحنی هستند ویژگی‌هایی متفاوتی با گروه اول دارند» (همان، ۲۵۲-۲۵۱).

محمدزاده تیتکانلو (۱۳۷۸) در کتاب «مفهوم سبک اکسپرسیونیسم» بیان می‌کند: آنچه به واقع در سال‌های ۱۳۱۰ و ۱۳۲۰ رخ داده بیان ایرانی شیوه اکسپرسیونیسم در معماری و شهرسازی است، که معمار و شهرساز این دوران بر پایه‌های فلسفی و حکمی اکسپرسیونیسم وقوف نداشتند و آگاهانه یا ناآگاهانه آثاری را خلق کردند که مبنای نظری آن از اوایل قرن بیستم در اروپا تدارک دیده شده بود.

جدول ۲. تقسیم‌بندی سبک‌های دوره پهلوی اول. نگارندگان، مأخذ: کیانی، ۱۳۹۳.

دوره تاریخی	سبک معماری	سبک بنا
سبک‌های دوره پهلوی اول	۱. سبک معماری سنتی	۱.۱. بناهای عمومی ۲.۱. بناهای متأثر از دوره مدرن
	۲. سبک معماری باستانی	۱.۲. باستان‌گرایی اروپایی ۲.۲. باستان‌گرایی ایرانی
	۳. سبک معماری مدرن	۱.۳. بناهای متأثر از شیوه معماری اکسپرسیونیست اروپا ۲.۳. بناهای اکسپرسیونیستی (با تقارن - عدم تقارن)

سیک آر-نو، طراحی شده‌اند. این بناها چه از نظر کیفیت اجرایی و چه از نظر شیوه طراحی کاملاً قابل مقایسه با بناهایی به همین شیوه در اروپا هستند. وارطان هوانسیان^{۲۰} معمار برجسته دوره پهلوی اول، نیز برخی از آثار متأخر خود را به این شیوه در تهران طراحی کرده است. شاید یکی از زیباترین نمونه‌های این شیوه بنایی است اثر وارطان هوانسیان که به نام شرکت جیپ (تصویر ۶) معروف است (حقیق، ۱۳۸۷، ۷۰).

بنای تاریخی «هتل آبعلی» (تصویر ۷) یا به قول اهالی محلی «شاله اوزنه»^{۲۱} به‌عنوان نخستین بنای بتنی کشور و اولین میهمان‌سرای سبک مدرن ایران در فاصله ۴۵ کیلومتری پایتخت و بر فراز دامنه‌های مشرف بر بخش‌های شرقی شهر آبعلی استقرار یافته است. این بنای تاریخی در دو بخش مجزای ساختمان سفیدرنگ دو طبقه امتداد یافته در جهت شمال به جنوب و قائم بر ضلع شمال‌شرقی است و بخش اصلی، شامل سازه‌ای سه طبقه دارای اماکن اسکان، سلف‌سرویس، سالن اجتماعات و اتاق‌های اداری تقسیم شده است. بتن، اصلی‌ترین مصالح به کار رفته در این سازه محسوب می‌شود. این هتل بنا بر روایات اهالی سالخورده شهر آبعلی در سال‌های ۱۳۱۴ تا ۱۳۱۶ توسط «موسیو منگن»^{۲۲} مهندس طراح اهل شوروی سابق به همراه دو همکار آلمانی خود با نام‌های «ژرژ» و «آندرانیک» احداث شده است.

یافته‌های پژوهش

با توجه مطالعات انجام‌شده، شش بنای اداری-خدماتی که در دوره پهلوی در تهران بر پایه شیوه هنری ذکر شده ساخته شد در **جدول ۳** ارائه شده است. به‌واسطه نزدیکی شهر قزوین به تهران که یکی از شهرهای

بازگشت فارغ‌التحصیلان ایرانی از آن کشور، باعث شد که بسیاری از ساختمان‌های دولتی به این شیوه (که آن روزها در آلمان گسترش یافته بود) ساخته شوند. کاخ دادگستری (تصویر ۴) و ایستگاه راه‌آهن تهران (پاکدامن، ۱۳۷۶، ۱۹۱) و برخی از شهرهای دیگر، همگی از نمونه‌های معتبر این شیوه معماری هستند.

ب) رمانتیسم ملی ایرانی (سبک ملی): در تداوم استفاده از فرم‌های رمانتیسم ملی اروپایی و غالباً در بناهای دولتی یا عمومی، نوعی معماری ایجاد شد که نمادی از تاریخ ایران باستان بود. البته خود این شیوه را به دو گرایش تقسیم کرده‌اند. در گرایش اول، علاقه آشکاری به استفاده واضح و مستقیم از موتیف‌ها و نقوش ابنیه باستانی به چشم می‌خورد، همچون بنای شهربانی کل کشور به طراحی قلیچ باغلیان. اما در گرایش دوم که در آن معماران به بیانی تجریدی‌تر-متأثر از گرایش‌های خردگرای غرب - اعتقاد داشتند، با نوعی معماری پالایش‌یافته در چارچوب سبک ملی مواجهیم که به ساده‌کردن و استفاده از احجام و فرم‌های خالص تمایل دارد (همان، ۲۱۳). در این معماری، برخلاف گرایش نخست، از موتیف‌ها و نقش‌مایه‌های باستان به صورت مستقیم استفاده نمی‌شود. همچون کاخ وزارت امور خارجه (تصویر ۵) اثر گورکیان که در آن حجم مکعب‌مانند قسمت ورودی با الهام از کعبه زرتشت به وجود آمده است.

- شیوه دوم: اکسپرسیونیسم فرمالیستی

در سبک اکسپرسیونیسم فرمالیستی، در این دوره نمونه‌هایی خلق شدند که با نمونه‌های غربی آن تفاوت ویژه‌ای ندارند. از نمونه‌های ارزشمند شیوه معماری اکسپرسیونیسم فرمالیستی در دوره پهلوی اول می‌توان به ساختمان هتل آبعلی اشاره کرد (همان). در دوره پهلوی اول، نمونه‌های بسیاری از معماری این دوره تهران را می‌توان یافت که به

تصویر ۵. وزارت امور خارجه، اثر گورکیان، رمانتیسم ملی ایرانی. مأخذ: www.Arch.projects.com

تصویر ۴. کاخ دادگستری تهران، اثر گورکیان، اکسپرسیونیسم آرمان‌گرا، رمانتیسم ملی ایرانی. مأخذ: www.Arch.projects.com

روابط فضایی)، کالبدی یا فرمی (شامل فرم و حجم) و بصری یا عینی (شامل نما و تزیینات) نشان می‌دهد. **جدول ۵** به بررسی و ارزیابی الگوها و پارامترهای معماری اکسپرسیونیسم در بناهای اداری-خدماتی ایران می‌پردازد. در این جدول، وجود پارامترها در هر بنا با علامت + و عدم وجود آن با علامت - نشان داده شده است. در این جدول، سه الگوی پنج مؤلفه‌ای با یکدیگر به طور نسبی ارزیابی شد. با توجه به آن، در تأثیرپذیری بناهای اداری-خدماتی ایران در تهران از الگوهای معماری اکسپرسیونیسم، بعد «عینی» در حیطه نما و تزیینات، بیشترین الگوپذیری (بیشترین دفعات استفاده از پارامترها، ۳۲ مرتبه) و پس از آن، بعد عملکردی در حیطه پلان و روابط فضایی (با ۳۱ مرتبه تکرار)، بعد کالبدی نیز که در ارتباط با فرم و حجم است، با فاصله اندک در رتبه‌بندی، با کمترین تعداد دفعات استفاده از پارامترها نسبت به دو بعد دیگر (۲۹ مرتبه تکرار) قرار می‌گیرد.

در معماری اکسپرسیونیسمی بناهای اداری-خدماتی ایران، می‌توان در بعد عملکردی پارامترهایی مانند «احجام مکعبی شکل»، «خطوط منظم هندسی» و «اتاق‌های تودرتو»، در بعد کالبدی «سقف شیروانی» و عنصر ستون، در بعد عینی «ریتم مشخص در نما»، «پنجره‌ها بلند و کشیده» را نام برد. نکته دیگر اینکه، هیچ‌یک از بناهای دوران پهلوی در ایران، به طور کامل بر معماری اکسپرسیونیسم در بعد پلان، نما و حجم منطبق نیستند، هر یک از بناها چند ویژگی از پارامترهای مورد نظر را دارند؛ برای مثال «بیرون‌زدگی در محور اصلی نما» در اغلب بناهای اکسپرسیونیستی وجود دارد، در حالی که در ساختمان کارخانه آرد (تصویر ۹) و همچنین ساختمان مدرسه امید (تصویر ۱۰) که نخستین مدرسه به شیوه مدرن است این ویژگی وجود ندارد.

از دیگر عناصر شاخص مهم در بناهای معماری اکسپرسیونیسم در ایران می‌توان «تقارن محوری»، «پله در راستای محور ورودی»، «کشیدگی در راستای افقی» و «تقسیم نما به قسمت‌های عمودی» را نام برد. سایر عوامل، به نسبت کمتری در بناهای ذکرشده مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین به نظر می‌رسد در بناهای قزوین، به بعد عینی بیشتر توجه شده است.

نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف بررسی نقش جریان هنری اکسپرسیونیسم در معماری معاصر ایران صورت گرفت و در واقع به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا جریانات

تصویر ۶. ساختمان اداری جیب، اثر وارطان، اکسپرسیونیسم فرمالیستی. مأخذ: www.Arch.projects.com.

تصویر ۷. هتل آبعلی، اثر موسیو منگن، اکسپرسیونیسم فرمالیستی. مأخذ: www.Mehrnews.com.

تاریخی و مهم است بناهای ساخته‌شده به سبک معماری اکسپرسیونیسم در این شهر (۸ بنا) قرار گرفته است که **جدول ۴** به معرفی آن می‌پردازد. عمارت سپهدار، عمارت سردار مفخم و عمارت شهرداری متعلق به اواخر قاجار و مابقی متعلق به دوره پهلوی اول است. **جدول ۳** به بررسی مشخصات اولین ساختمان‌های تأثیر گرفته از اکسپرسیونیسم اروپا (به ویژه در تهران) می‌پردازد تا الگوهای به‌کاررفته در معماریشان (پارامترهای کالبدی، عینی و عملکردی) را استخراج کند.

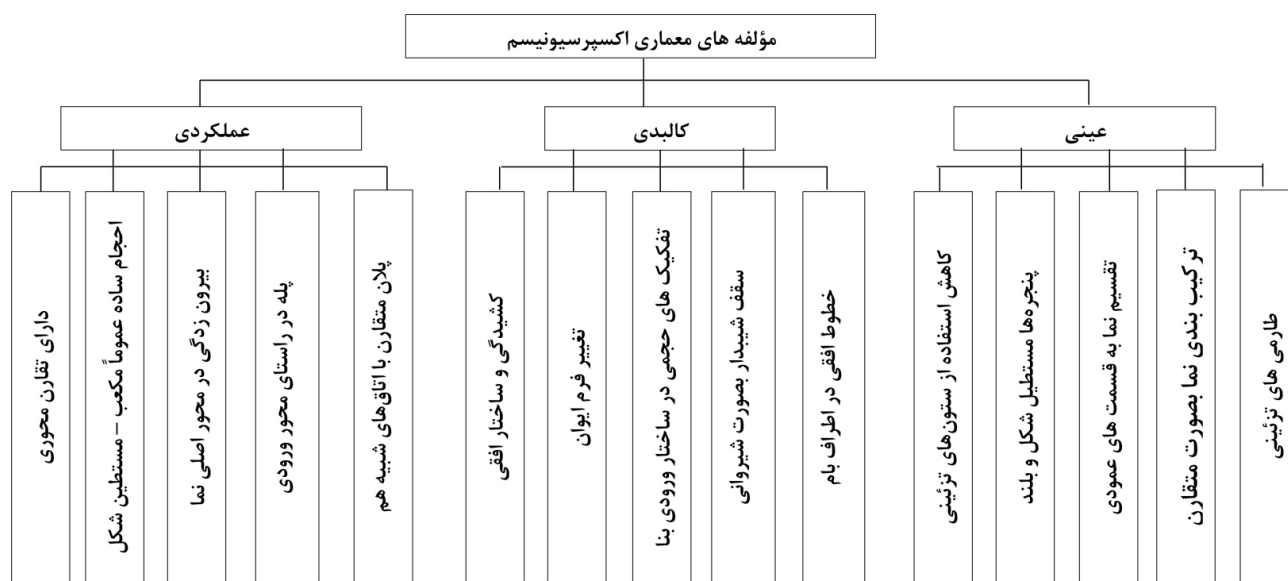
طبق این جدول و با بررسی پارامترهای استفاده‌شده، می‌توان الگوها و پارامترهای معماری اکسپرسیونیسم را طبقه‌بندی و در **تصویر ۸** بیان کرد. عناصر معماری اکسپرسیونیسم اروپایی که تحت عنوان معماری اکسپرسیونیسم آرمانگرایی در بناهای ایران نفوذ و ظهور پیدا کرده است را در سه حوزه عملکردی (شامل پلان و

جدول ۳. بناهای شاخص معماری اکسپرسیونیسم دوره پهلوی اول. مأخذ: نگارندگان با استفاده از حقیر، ۱۳۸۷؛ کیانی، ۱۳۹۳ و پاکدامن، ۱۳۷۶.

نام اثر	معمار	گرایش	تصویر	ویژگی اثر
راه آهن تهران	طاهرزاده بهزاد	اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی، شاخه: رمانتیسیسم ملی اروپایی		نما دارای ریتم مشخص، خصلت ورودی با عظمت همراه با پنجره، فرم کشیده بنا، پنجره‌ها ساده، بیرون‌زدگی در محور اصلی ورودی، پلان مستطیل، کاهش استفاده از موتیف‌های تزئینی، مرکزیت بنا با ستون‌ها، ایوان بیرون‌زده
دبیرستان انوشیروان دادگر	مارکف	اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی شاخه: رمانتیسیسم ملی ایرانی		سمبلی از تاریخ باستان ایران، تکنولوژی مدرن غربی، استفاده از موتیف‌ها و نقوش، ورودی مشخص و باوقار، ریتم مشخص نما، خطوط عمودی، پلان مکعب‌مستطیل، ورودی از راستای نما بیرون‌زده
شهربانی تهران	قلیچ باغلیان	اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی شاخه: رمانتیسیسم ملی ایرانی		مقارن از ترکیب احجام ساده هندسی، ورودی مشخص با حجم میانی، پنجره‌های بلند، پلان مستطیل شکل، تأکید بر خطوط عمودی در نمای کشیده، پله از یک یا دو یا سه طرف، ستون‌های مدور، ایوان عظیم و بیرون‌زده
پستخانه تهران	مارکف	اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی شاخه: رمانتیسیسم ملی ایرانی		استفاده از نیم‌ستون‌های سنگی، پایه‌های سنگی، ممتد و کشیده، سادگی در احجام، کاهش استفاده از موتیف‌ها، سرستون‌های حاشیه بنا، تفکیک‌های حجمی در ساختار ورودی بنا، تغییر فرم ایوان، حالت جدید ورودی، تأکید بر فضای ورودی
موزه ایران باستان	گدار	اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی شاخه: رمانتیسیسم ملی ایرانی		استفاده از عناصر و فرم پالایش‌یافته معماری مناطق کویری، بدنه مرتفع بنا، ورودی مرتفع و عظیم، خطوط عمودی برای تأکید ورودی بنا تغییر فرم ایوان، فرم کشیده پنجره، ایوان عظیم و مشخص
وزارت امور خارجه	گورکیان	اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایی شاخه: رمانتیسیسم ملی ایرانی		بنایی یکپارچه سنگی، پلان بنا به شکل مکعب مستطیل جلواآمده از بدنه اصلی (کعبه زرتشت)، پنجره‌ها ساده، تأکید بر خطوط عمودی در نمای کشیده، نقوش تزئینی اطراف بام، یکسانی مصالح، ورودی مشخص با حجم میانی

جدول ۴. معرفی بناهای اکسپرسیونیسم قزوین. مأخذ: نگارندگان.

پلان	تصویر	سال	نام اثر
		اواخر قاجار	عمارت سپهدار
		اواخر قاجار	عمارت سردار مفخم (خانه فرهنگ امیر کبیر)
		اواخر قاجار	عمارت شهرداری
		۱۳۲۰ نخستین مدرسه قزوین به شیوه مدرن	مدرسه امید
		۱۳۰۲ قدیمی ترین هتل باقی مانده ایران	گراند هتل
		۱۳۱۰	ایستگاه راه آهن قزوین

تصویر ۸. مؤلفه های معماری اکسپرسیونیسم. مأخذ: نگارندگان.

جدول ۵. ارزیابی بناهای اکسپرسیونیسم دوره پهلوی اول. مأخذ: نگارندگان.

پارامترها نام اثر	عینی	کالبدی	عملکردی												
عمارت سپهدار	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
عمارت سردار مخم (خانه فرهنگ امیرکبیر)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
عمارت شهرداری	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+
مدرسه امید	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
گراندهتل	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ایستگاه راه آهن	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
کارخانه آرد	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
خانه داعی	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
جمع هر پارامتر	۵	۷	۶	۶	۷	۴	۴	۴	۷	۷	۶	۷	۵	۸	۵
جمع هر الگو	۳۲													۳۱	

تصویر ۹. کارخانه آرد. مأخذ: محمدزاده، ۱۳۸۵، ۳۲۳.

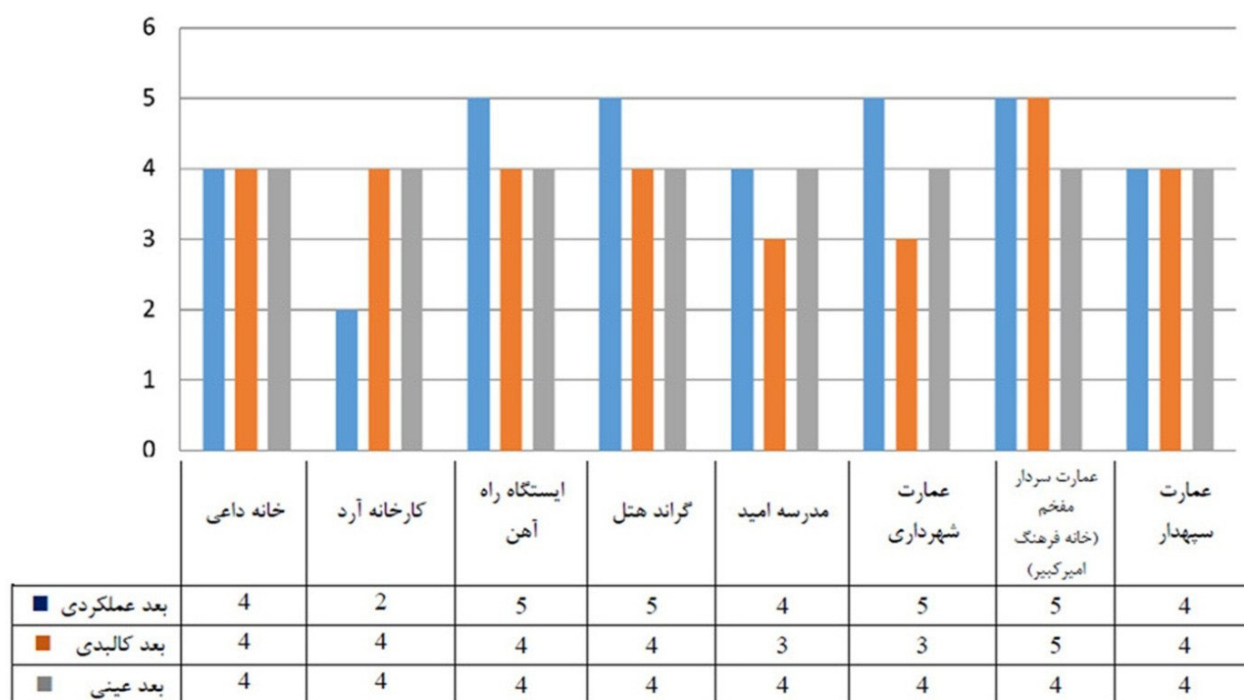
تصویر ۱۰. مدرسه امید. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

شدید یا مرکزیت که غالباً در بناهای دولتی و یا عمومی از این شیوه استفاده می‌شده است و شکل دیگر این شیوه که در دوره پهلوی کمتر به این سبک ساختمانی ساخته شده، شیوه معماری اکسپرسیونیسم فرمالیستی است.

با توجه به منابع، هشت بنا در ایران در شهر قزوین به دلیل نزدیکی به پایتخت تهران، انتخاب شد. الگوهای معماری اکسپرسیونیسم مورد استفاده در این بناها را می‌توان در سه بعد کالبدی، عملکردی و عینی (تصویر ۱۱) با ۵ زیرمعیار برای هر یک طبقه‌بندی کرد. الگوها، در هر سه حوزه پلان، حجم و نمای بناهای انتخاب شده تأثیرگذار بوده‌اند. طبق نتایج جدول ۵، به نظر می‌رسد الگوهای بعد عینی، نسبت به دو مؤلفه دیگر، بیشتر در بناهای این منطقه استفاده شده است. پارامترهایی چون احجام مکعب-مستطیل، وجود محور تقارن در پلان همچنین سقف شیروانی، تغییر در بالکن، ایوان‌های عظیم و کشیده، وجود پله در محور اصلی نما و در نهایت پنجره‌های بلند و کشیده در نما در بیشتر بناها استفاده شده است. همچنین در این سبک احجام ساختمانی به شکل‌های ساده و روشن هندسی تمایل یافته و استفاده از تزیینات و نقوش به اشکالی ساده‌تر تبدیل شده و یا به حداقل رسیده، و یا آن که کلاً حذف شده است.

هنری اکسپرسیونیسم بر تغییرات ساختاری، کالبدی و فضایی معماری بناهای اداری-خدماتی در دوره پهلوی اثرگذار بوده است؟ در ادامه پژوهش و با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و با تأکید بر الگوهای معماری در سه حوزه پلان، حجم و نما، شاخص‌ترین بناها (جدول ۳) در این سبک به عنوان نمادی از معماری اکسپرسیونیسم، به عنوان معیار تجزیه و تحلیل انتخاب شد و دیگر بناها در مقام تطبیق آن استاندارد قرار گرفت.

نتایج این تحقیق مشخص کرد که شاخص‌ترین جریان هنری که اثرات آن بناهای دوران معاصر را برجسته کرده است، تأثیر جریان هنری اکسپرسیونیسم بر معماری دوره پهلوی بوده است. آنچه در ایران به معماری اکسپرسیونیستی شناخته می‌شود، برداشتی از یک جنبش جهانی است که در سال‌های ۱۹۱۰-۱۹۲۵ بعد از جنگ جهانی اول خصوصاً در آلمان محبوبیت یافته است که نه تنها در زمینه‌های مختلفی چون ادبیات، فلسفه، علوم اجتماعی و سیاسی، موسیقی، نقاشی و سینما تأثیرگذار بوده بلکه در زمینه معماری هم به منصفه ظهور رسیده است. شیوه‌هایی که از دل سبک اکسپرسیونیست آلمانی پدیدار شد به دو شکل که اولی به شیوه اکسپرسیونیسم آرمان‌گرایانه، دارای تقارن

تصویر ۱۱. میزان استفاده از الگوهای معماری اکسپرسیونیسم در بناهای اداری-خدماتی. مأخذ: نگارندگان.

پی نوشت‌ها

۱. Realism
 ۲. Idealism
 ۳. Expressionism
 ۴. Impressionism
 ۵. Fauvism
 ۶. Cubism
 ۷. Naturalism
 ۸. August Arwa
 ۹. Friedrich Nietzsche
 ۱۰. Art and Crafts
 ۱۱. Werkbund
 ۱۲. Bruno Taut
 ۱۳. Glass Pavilion
 ۱۴. Antoni Gaudí
 ۱۵. Viollet-le-Duc
 ۱۶. Erich Mendelson
 ۱۷. Einstein Tower
 ۱۸. Potsdam
 ۱۹. Romanticism
 ۲۰. Vartan Hovanessian
 ۲۱. Ozaneh former chalet hotel
 ۲۲. Monsieur Mengenov
- مردم محلی بدین نام می‌شناختند، این نام در هیچ منبعی پیدا نشد.

فهرست منابع

- افشار مهاجر، کامران. (۱۳۹۱). هنرمند ایرانی و مدرنیسم. تهران: دانشگاه هنر.
- باور، سیروس. (۱۳۸۸). نگاهی به پیدایی معماری نو در ایران. تهران: فضا.
- بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۸). معماری معاصر ایران؛ در تکاپوی بین سنت و مدرنیته. تهران: هنر معماری قرن.
- بانی مسعود، امیر. (۱۳۹۰). معماری غرب؛ ریشه‌ها و مفاهیم. تهران: هنر معماری قرن.
- پاکباز، رویین. (۱۳۷۹). دایره‌المعارف هنر. تهران: فرهنگ معاصر.
- جهاننگلو، رامین. (۱۳۸۰). ایران و مدرنیته؛ مجموعه گفتگو. تهران: گفتار.
- حبیبی، سید محسن. (۱۳۸۵). شرح جریان‌های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

- حقیر، سعید. (۱۳۸۷). سبک شناسی آرت نوو در معماری معاصر ایران. هنرهای زیبا، (۳۵)، ۶۳-۷۳.
- دمارتینی، النا و پرینا، فرانچسکا. (۱۳۹۲). هزار سال معماری جهان: راهنمای مصور (ترجمه آبتین گلکار). تهران: هنر معماری قرن.
- داد، سیما. (۱۳۷۱). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مروارید.
- میرصادقی، میمنت. (۱۳۸۵). واژه‌نامه هنر شاعری. تهران: کتاب مهناز.
- طبیبی، سید جمال‌الدین؛ ملکی، محمدرضا و دلگشایی، بهرام. (۱۳۹۵). تدوین پایان‌نامه، رساله، طرح پژوهشی و مقاله علمی. تهران: فردوس.
- کامل‌نیا، حامد و حقیر، سعید. (۱۳۹۵). نظریه مدرنیته در معماری. تهران: دانشگاه تهران.
- کیانی، مصطفی. (۱۳۹۳). معماری دوره پهلوی اول؛ دگرگونی اندیشه‌ها؛ پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست ساله (۱۲۹۹-۱۳۲۰). تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.
- کریپا، ماریا آنتونیا. (۱۳۸۷). آنتونی گائودی (۱۸۵۲-۱۹۲۶) از طبیعت به معماری (ترجمه الناز رحیمی). تهران: هنر معماری قرن.
- محمدزاده، محمد نادر. (۱۳۸۵). یادگار ماندگار (نقشه بناهای تاریخی استان قزوین). قزوین: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
- محمدزاده تیتکانلو، حمیده. (۱۳۷۸). مفهوم سبک اکسپرسیونیسم. تهران: مؤسسه پژوهش‌های فرهنگی و هنری مولیان جم.
- نادری، عزت‌اله و سیف نراقی، مریم. (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم انسانی. تهران: بدر.
- مختاری طالقانی، اسکندر. (۱۳۹۰). میراث معماری مدرن ایران. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- انصاری، حمیدرضا. (۱۳۹۵). تحلیلی بر معماری معاصر ایران. تهران: سبزان.
- رجبی، پرویز. (۱۳۵۵). معماری ایران در عصر پهلوی. تهران: دانشگاه ملی ایران.
- پاکدامن، بهروز. (۱۳۷۶). نگاهی کوتاه به شیوه‌ها و گرایش‌های معماری در تهران. تهران: روشنگران.
- Kennedy, S. M. (2015). *Expressionist art and drama before, during, and after the Weimar Republic*. (Unpublished Master's thesis). Portland State University, USA.
- Sharp, D. (1966). *Modern Architecture and Expressionism*. London: Longmans.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:
 معافی غفاری، پریچهر؛ آیوازیان، سیمون و خوانساری، شیدا. (۱۴۰۰). تبیین تأثیر جریان هنری اکسپرسیونیسم اروپا بر معماری بناهای اداری-خدماتی ایران (با تأکید بر دوره پهلوی). باغ نظر، ۱۸(۱۰۵)، ۱۹-۳۲.

DOI:10.22034/BAGH.2021.270098.4778
 URL: http://www.bagh-sj.com/article_142832.html

